

Mind technologies: Development : materials of proceedings of the International Scientific and Practical Congress. – Prague, Czech Republic, the 2-3rd of July, 2017 / Publishing Center of the European Association of pedagogues and psychologists “Science” Geneva, 2017, p. 136, dr.450. – S. 26-31. (0,5/0,3) ISBN 9787637903843

Рубрика 1. Педагогічні науки

UDC 793.31(477)

**FEATURES TECHNIQUES MASTERING UKRAINIAN NATIONAL
DANCE VASYL VERCHOVINETS**

Dem'yanko Nataliya Yuriivna,

Ph.D., associate professor

Poltava National Pedagogical University

named in honour of V. G. Korolenko

Music Department

Str. Ostrogradskii , 2, Poltava, Ukraine , 36003

natadem2205@ukr.net;

Yakovlev Volodymyr Petrovich,

Senior Lecturer

Poltava National Pedagogical University

named in honour of V. G Korolenko

Music Department

Str. Ostrogradskii, 2, Poltava, Ukraine , 36003

irinka-poltava@mail.ru

Abstract. The technique of mastering famous Ukrainian folk dance by the teacher, musicologist, anthropologist, choreographer, conductor and composer V. Verchovinets, who developed it in the scientific and methodical work "Theory of Ukrainian folk dance" is analyzed in the article. Found objectives, basic principles, methods and techniques of studying and improvement the technical and artistic performance of Ukrainian dance, the dependence of the performing interpretation on internal contents and artistic image of the work is revealed. The scientific, artistic and pedagogical value of choreographic works of V. Verchovinets is highlighted.

Keywords: education, folklore, dance groups, dance moves, mastering technique, Ukrainian folk dance.

УДК 793.31(477)

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ОПАНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО ТАНЦЮ ВАСИЛЯ ВЕРХОВИНЦЯ**

Дем'янюк Наталія Юріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Кафедра музики Полтавського національного

Педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Вул. Остроградського, 2, Полтава, Україна, 36003

natadem2205@ukr.net;

Яковлев Володимир Петрович,

старший викладач

Кафедра музики Полтавського національного

Педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Вул. Остроградського, 2, Полтава, Україна, 36003

kafedra_muzyki@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано методику опанування українського народного танцю видатного вітчизняного педагога, музикознавця, етнографа, хореографа, диригента і композитора В. М. Верховинця, яка розроблена ним у науково-методичній праці «Теорія українського народного танцю». Виявлено мету, основні принципи, методи і прийоми вивчення та вдосконалення технічного і художнього виконання українського танцю, розкрито залежність виконавської інтерпретації від внутрішнього змісту та художнього образу твору. Висвітлено наукове, мистецьке і педагогічне значення хореографічного доробку В. М. Верховинця.

Ключові слова: фольклор, український народний танець, методика опанування, хореографічні рухи, хореографічні колективи, виховання.

В умовах розбудови української державності, докорінних змін у всіх сферах суспільного життя стають дедалі актуальнішими проблеми формування національної культури молоді, вивчення і збереження багатой духовної спадщини українського народу, пізнання, всебічного осмислення і раціонального застосування в сучасному навчально-виховному процесі цінного прогресивного досвіду минулого, спадщини визначних діячів вітчизняної педагогіки і культури. Серед них – видатний український педагог, музикознавець, етнограф, хореограф, диригент і композитор Василь Миколайович Верховинець (1880–1938).

Творча діяльність і спадщина В. М. Верховинця досліджуються вже певний час. Їх різноманітні аспекти висвітлюються в публікаціях М. Боровика, В. Золочевського, А. Трипільського, М. Фісуна, С. Процик, М. Лещенко, С. Лещишина, Д. Кичерука (про музичну і педагогічну діяльність), Г. Дзюби, М. Оніпка, І. Ходак (про етнографічну діяльність), А. Гуменюка, М. Загайкевича, О. Рутковської, О. Павлової (про хореографічну діяльність) тощо. У наукових розвідках Я. В. Верховинця представлено найбільш повний біографічний матеріал, охарактеризовано театральну, етнографічну, диригентсько-хорову, педагогічну, композиторську діяльність педагога і митця. Значної уваги заслуговують дослідження основних напрямів хореографічної діяльності В. М. Верховинця, проте недостатньо вивченим залишається її методичний аспект. Мета статті – розкрити особливості розробленої педагогом методики опанування українського народного танцю.

Як видатний балетмейстер і талановитий педагог-хореограф, В. М. Верховинець усвідомлював важливе виховне значення народного хореографічного мистецтва. Художній образ танцю засобами виразності ритмічного руху, пластики людського тіла та їх просторової та часової організації розкриває, з одного боку, об'єктивну картину дійсності, а з іншого – суб'єктивне, індивідуальне бачення її виконавцем, тобто створюється в процесі художнього узагальнення через індивідуально неповторну форму. Танець є невід'ємною частиною культури українського народу і з давніх часів

супроводжує його життя. У ньому відтворюються звичаї, картини побуту, трудові традиції, світоглядні уявлення, мрії та сподівання українців. Звертаючи увагу на тісний зв'язок людини з природою в хореографічному фольклорі, педагог писав: "У танцях є ...весняний подих вітру, тепле лагідне літо, багата, щедра осінь і холодна зимова задумливість. Наш народ, який одвічно зжився з чистою незайманою природою, передає в них усю її незрівняну красу" [1, 121].

Студіюючи народні танці, В. М. Верховинець помітив, що одні з них проходять "легко й мило", другі – "з шумом, бурхливо", а деякі – "грізно, войовничо". Таке різноманіття настроїв і почуттів передається за допомогою "особливої мови українського танцю, яка завжди свіжа, нова і мила", "мальовничих фігур і широкої, нічим не обмеженої фантазії думок" [1, 124]. Українське хореографічне мистецтво в спадщині педагога представлене двома жанровими формами: побутовим і сюжетним танцем.

Він тривалий час записував, студіював та використовував український хореографічний фольклор як дієвий засіб формування національної культури молоді. "За нашою чудовою піснею перше слово належить нашому народному танцю. Коли ми полюбили сестру пісню, то полюбімо ж її брата – танець, який ще десь блукає в народі й шукає собі пристановища", – закликав учений [1, 127]. Поглиблена і наполеглива пошуково-дослідницька робота зумовила створення ним видатної науково-методичної праці – "Теорії українського народного танцю" (1919 р.), яка складається з передмови, чотирьох розділів і музичного додатку. Вона стала ґрунтовною теоретичною базою для подальшого розвитку національного хореографічного мистецтва, а її автор – основоположником української хореографічної школи.

Роботу над книгою В. М. Верховинець підпорядковував передусім педагогічним завданням та її мету визначив так: "1) дати вказівки щодо вивчення рухів народного танцю – сольного, парами і масового в колі; 2) бути підготовчим курсом для дальшого розвитку цієї праці, в якій ітиме бесіда про народні фігурні та хороводні танці, що в них беруть участь не одна-дві особи, а цілий гурт танцюючих пар; 3) дати змогу нашій молоді, а особливо нашому

учнівству, вивчати, в першу чергу, свій танець, а не захоплюватися всякими викрутасами, піруетами та еквілібристикою танцюристів в українських костюмах; 4) дати змогу кожному громадянину не тільки милуватися своїм танцем, але й самому брати участь у танцях і водити їх аж до глибокої старості, як це можна спостерігати в селі, де й старі діди, і жіноцтво, незважаючи на похилий вік, при всякій нагоді танцюють так, що любо дивитися" [1, 122].

У "Теорії українського народного танцю" В. М. Верховинець не лише зібрав унікальний фольклорно-етнографічний матеріал, але й науково обґрунтував його, визначив і представив танцювальні рухи, які є основою української народної хореографії. Практично всім із них він першим серед етнографів дав назву відповідно до їхніх художніх особливостей, характеру і внутрішнього змісту, започаткував новий, оригінальний метод запису хореографічного фольклору.

У підручнику педагог репрезентує струнку, досконало побудовану систему подання танцювального матеріалу й ефективну методiku його опанування. У першому розділі він наголошує на необхідності дотримання правильної танцювальної позиції, яка передає необхідний у даній композиції настрій, визначає характер наступних танцювальних рухів, передбачає відтворення духу справжнього народного танцю. Вивчення народного танцю починається з ознайомлення з легкими, ледве помітними, ритмічними підготовчими рухами, які можуть застосовуватись з різною метою: по-перше, як початкові при вивченні танцю; по-друге, як допоміжні безпосередньо в танці (для непомітного входження в коло, для перепочинку, для виходу з кола тощо).

Підготовчі рухи поступово трансформуються в танцювальні. Вони слушно розміщуються в порядку поступового ускладнення, при якому кожний наступний рух містить елементи попереднього. У першому розділі праці представлені хореографічні рухи, що тренують і загартовують м'язи ніг виконавця, готуючи його до опанування більш складних елементів другого розділу – присядок і плазунців. Такий метод дозволяє послідовно і цілеспрямовано розвивати й удосконалювати техніку танцю. Танцювальні рухи

"зальотний", "присування", "колисання", "плетінка", "хід складаний акцентований", "підскок", "перескок", "вихилясник", "доріжка", "схрещування", "тинок", "бігунець", "вибиванець" та інші варіативно поєднуються й утворюють різноманітні комбінації, з яких складаються оригінальні фігурні танці. Деякі з них – "Роман", "Козачок", "Василиха", "Шевчик", "Гопак", "Рибка", "Кривий танок", "Два херсонські танці" – автор описує наприкінці книги.

Для більш легкого засвоєння рухів В. М. Верховинець ілюструє їх рисунками і схемами та вводить відповідне тактування. Наприклад, танцювальний рух "колисання". 1-й такт: на "раз" – виступити лівою ногою вперед, на "два" – праву ногу, зігнуту в коліні, перенести півколом наперед лівої ноги. 2-й такт: на "раз" – правою ногою виступити вперед, на "два" – ліву ногу, зігнуту в коліні, перенести півколом наперед правої. У цьому русі треба злегка похитуватися то ліворуч, то праворуч, тобто в бік тієї ноги, яка на рахунок "раз" виступає вперед [2, 305]. Танцювальний рух "присядка". 1-й такт: на "раз" – присісти до землі так, наче хочемо що-небудь підняти, на "два" – встати й одночасно випростати праву ногу праворуч вбік – навскіс. 2-й такт: на "раз" – знову присісти, на "два" – встати й одночасно випростати ліву ногу ліворуч вбік – навскіс [2, 325].

Вивчення танцю в тісному зв'язку з піснею є особливістю досліджень ученого, який спирається на той науковий факт, що деякі пісні, особливо веснянки, купальські, весільні, збереглися з іграми, танцями і хороводами. "Це наводить на думку, – зауважує він, – що всякі ігри й танці наш народ водив спершу під пісню, інструмент як чинник, що підтримує ритм танцю, увійшов у вжиток пізніше" [1, 7]. Тому В. М. Верховинець поділяє танці на дві групи – під пісню і під музику, наголошуючи на тому, що незалежно від характеру супроводу, особливе значення має налагодження абсолютного ансамблю між танцюристом і акомпаніатором. Лише за цієї умови, на його думку, може сповна розкритися творчий потенціал кожного соліста і колективу в цілому. Цього положення завжди дотримувався педагог у практичній хореографічній діяльності.

Критикуючи так званих "вульгаризаторів" українського танцю, у виступах яких він подавався в украї спотвореному вигляді, В. М. Верховинець відстоював справжнє народне мистецтво. У "Теорії українського народного танцю" він глибоко розкриває психологію народних танцюристів, їхній внутрішній світ і характер: "Танцюрист поводить ся в колі так, щоб не було йому соромно за себе перед людьми та щоб дівчині, з якою він танцює, була честь, щоб було приємно на забаві й після забави. Він, танцюючи, не зводить ні на мить очей зі своєї пари, не вимахує руками над головою і не вигукує, як це часто бачимо у пародистів українського танцю. ...Дівчина поводить ся в танці скромно, щоб на неї не пішов поговір, щоб не було соромно ні перед ріднею, ні перед чужими людьми. Руками вона не вимахує і не виносить їх над головою, а танцює, взявши руки вбоки або одну руку взявши вбоки, а другою притримуючи намисто на грудях" [1, 38]. Учений застерігає від надмірного вживання "присядок" і "плазунців" та розглядає їх лише як прикрасу до танцювальних комбінацій. Він зазначає, що справжній народний танець – не "еквілібристика танцюристів в українській одежі під неможливо швидкий темп українського козачка, ...а вільна, широка і нічим не обмежена творчість кожного в танцювальному колі" [1, 124], своєрідний прояв почуттів засобами хореографії.

Ідея впровадження етнографічного матеріалу у виховний процес на всіх ступенях системи народної освіти спонукала В. М. Верховинця до пристосування значної частини танцювальних рухів та їх комбінацій для дітей. Практична музично-педагогічна робота В. М. Верховинця зі студентами Музично-драматичного інституту імені М. В. Лисенка, Київського педагогічного інституту, учнями організованої при ньому школи (1919–1920) зумовила необхідність повторного видання "Теорії українського народного танцю" (Полтава, 1920 р.) в доповненому і розширеному вигляді. У вступі до нього педагог зазначав, що "діти дошкільного віку дуже люблять народні ігри зі співами і танцями і охоче виконують легкі народні рухи під пісню чи під звуки інструмента" [1, 9]. Тому танцювальні рухи і комбінації він пристосував для

роботи з дітьми та включив у працю під літерою "Б", а пізніше – у хореографічний додаток до репертуарно-методичного посібника "Весняночка". Завдяки цьому педагоги мають змогу формувати національну культуру молодого покоління засобами народного танцю, починаючи з дитинства, в дошкільних навчально-виховних та загальноосвітніх навчальних закладах, позашкільних культурно-освітніх установах тощо.

Винятково важливим було невинне впровадження В. М. Верховинцем результатів своєї науково-теоретичної діяльності в практичну роботу з хореографічними колективами театрів М. К. Садовського, "Товариства українських артистів", музичної комедії, із самодіяльними молодіжними хореографічними гуртками, з жіночим театралізованим хором ансамблем "Жінхоранс", учнями народних шкіл. Українські народні танці ставились ним у багатьох спектаклях: "Галька", "Пісні в лицях", "Маруся Богуславка", "Бондарівна", "Дві сім'ї", "Ніч під Івана Купала" тощо.

Важко переоцінити значення науково-методичної праці "Теорія українського народного танцю" та методики його опанування для створення першого українського національного балету «Пан Каньовський» (муз. М. Вериківського) (1931 р.) в Харківському оперному театрі, одним із основоположників якого є В. М. Верховинець, та постановки ним з артистами балету Київського оперного театру легендарного «Триколінного гопака» («Лондонського»), який отримав першу премію та золоту медаль на Першому міжнародному фестивалі народного танцю в Лондоні (1935 р.).

Отже, В. М. Верховинець переконливо довів, що в танцювальних традиціях української нації кристалізувалася своя хореографічна мова, розвинулася самобутня пластична виразність, склалися певні співвідношення з музикою, які визначаються особливостями національного характеру, умовами життя і побуту, художніми традиціями українців. Дослідження хореографічного фольклору зумовили створення "Теорії українського народного танцю" як міцної науково-теоретичної бази для розвитку національної хореографії та ефективної методики опанування українського народотанцювального

мистецтва. Її неперевершене наукове, мистецьке і педагогічне значення неодноразово визнавалось видатними вітчизняними хореографами і балетмейстерами. Актуальність творчих ідей і досвіду В. М. Верховинця потребує їх більш активного впровадження в практику виховання.

Подальшого наукового дослідження заслуговують питання використання його мистецько-педагогічної спадщини в навчально-виховному процесі закладів освіти, позакласній і гуртковій хореографічній роботі, організації музично-ритмічної діяльності школярів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю / Верховинець В. М. – 5-е вид. – К. : Муз. Україна, 1990. – 152 с.
2. Верховинець В. М. Весняночка / Верховинець В. М. – 5-е вид. – К. : Муз. Україна, 1989. – 342 с.
3. Верховинець Я. В. Відродження школи народного танцю Василя Верховинця / Верховинець Я. В. // Народна творчість та етнографія. – 1992. – № 1. – С. 40 – 46.
4. Верховинець Я. В. В. М. Верховинець. Нарис про життя і творчість / Ярослав Верховинець // Верховинець В. М. Теорія українського народного танцю. – 5-е вид. – К. : Муз. Україна, 1990. – С. 13–35.
5. Верховинець Я. В. Три зустрічі з Василем Верховинцем / Ярослав Верховинець // Музика. – 2000. – № 1–3 (318–320). – С. 24–27.

REFERENCES:

1. Verkhovynets V. M. Teoriya ukrainskogo narodnogo tantsa / Verkhovynets V. M. - 5 vid. - M.: Muz. Ukraina, 1990. - 152 s.
2. Verkhovynets V. M. Vesnyanochka / Verkhovynets V. M. - 5 vid. - M.: Muz. Ukraina, 1989. - 342 s.
3. Verkhovynets Y. V. Vozrozhdeniye shkoly narodnogo tantsa Vasiliya Verkhovintsya / Verkhovynets Y. V. // Narodnoye tvorchestvo i etnografiya. - 1992. - № 1. - S. 40 - 46.
4. Verkhovynets Y. V. M. Verkhovynets. Ocherk o zhizni i tvorchestve /

Yaroslav Verkhovinets // Verkhovinets V. M. Teoriya ukrainskogo narodnogo tantsa.
- 5 vid. - M.: Muz. Ukraina, 1990. - S. 13-35.

5. Verkhovinets Y. V. Tri vstrechi s Vasiliyem Verkhovintsem / Yaroslav
Verkhovinets // Muzyka. - 2000. - № 1-3 (318-320). - S. 24-27.

Інформація про авторів

Дем'янюк Наталія Юріївна,

– кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Полтавського
національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

– 36009, м. Полтава, пров. Заячий, 1, кв. 35;

– тел. 0686418284;

– електронна адреса: natadem2205@ukr.net;

– ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8292-6461>

Яковлев Володимир Петрович,

– старший викладач кафедри музики Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

– 36004, м. Полтава, вул. О. Бідного, 13а, кв. 57;

– тел. 0955155593;

– електронна адреса: irinka-poltava@mail.ru;

– ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4057-8897>